

O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORINING UMUMIY SUG'URTA TARMOG'I BO'YICHA HOZIRGI HOLATI VA UNING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI

Oripov Akbar Amonjonovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Moliya bozori va sug'urta ishi" kafedrasida o'qituvchisi
email: oripovakbar764@gmail.com

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 9 DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss9/a3	Ushbu maqolada O'zbekiston sug'urta bozorining umumiy sug'urta tarmog'i bo'yicha so'nggi yillardagi ko'rsatkichlari dinamikasi ya'ni sug'urta kompaniyalari tomonidan yig'ilgan sug'urta mukofotlari va to'langan sug'urta tovonlari hajmi yoritilgan hamda tahlil qilingan. Shuningdek sug'urta bozorining rivojlanishidagi mavjud muammolar yoritilib, ularning yechimi bo'yicha takliflar berib o'tilgan.
KEYWORDS	Umumiy sug'urta, qayta sug'urtalash, sug'urta mukofoti, sug'urta tovonlari, obligator qayta sug'urtalash.

Kirish (Introduction/Введение)

Iqtisodiy islohotlar sharoitida raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillarni ishlab chiqish va ro'yogga chiqarishni taqozo etmoqdaki, buni e'tiborga olgan holda sug'urtalash, qayta sug'urtalash va boshqa moliyaviy xizmatlar hajmini ularning yangi turlarini joriy qilish va sifatini oshirish hisobidan kengaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, "2022-2026- yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot Strategiyasi" da qishloq xo'jaligida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash ko'lamini kengaytirish va sug'urtalashning yangi mexanizmlarini amalga oshirish hamda mehnat migrantlarini moliyaviy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularning hayoti va sog'lig'ini sug'urtalash amaliyotini kengaytirish masalasiga e'tibor qaratilgan.

Sug'urta xizmatlari iqtisodiyotning barqarorligi hamda aholi ijtimoiy himoyasining muhim omillaridan biri bo'lib, rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida amal qilmoqda.

Zamonaviy davrdagi globallashuv jarayonida sug'urta bozorining innovatsion rivojlanishi jadal o'zgarishlar qamrovida kechayotganligi mazkur institut faoliyatini nazariy-amaliy tadqiq etish dolzarb ekanligini anglatadi. Sug'urta bozori har qanday mamlakat iqtisodiyotining asosiy segmenti hisoblanadi, ayni vaqtda, bevosita uning ravnaqiga ham xizmat qiladi. Shu bilan birgalikda qayd etish lozimki, sug'urta faoliyati o'ziga xos tarzda shakllangan va keng qo'llanilayotgan ijtimoiy hodisa bo'lib, barqarorlik omili sanaladi. Mamlakat sug'urta bozori rivojini prognozlash o'z navbatida, biznes sub'ektlari va aholi manfaatlari himoyasini kafolatli darajada ta'minlash instituti sifatida sug'urta faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlarini tadqiq etish zarurati keltirib chiqardi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. (Literature review, Анализ литературы).

Sug'urtaning o'ziga xos xususiyatlari, mohiyati qator olimlarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Sug'urta sohasidagi Rossiyalik taniqli olim R.T. Yuldashevning fikriga ko'ra, "sug'urta" tushunchasi uni qo'llashning nazariy va amaliy tomonlarini o'zida mujassamlashtirgan quyidagi to'rtta bazaviy xususiyatga ega, deyata'riflaydi:

- 1) ijtimoiy munosabatlar tizimi;
- 2) faoliyat turi;
- 3) biznes turi;
- 4) mulkiy manfaatlarni himoya qilish usuli [1].

R.T. Yuldashevning fikriga ko'ra, sug'urta faoliyati pul fondini (sug'urta fondini) tashkil etish bo'yicha tadbirlar tizimini amalga oshirishni hamda sug'urta shartnomasida ko'zda tutilgan hodisa yuz berishi natijasida sug'urtalanuvchiga (sug'urta fondiga badal to'lagan shaxs) yetkazilgan zararni qoplab berishni ko'zda tutadi. Sug'urta faoliyati sub'ektlari sifatida sug'urta kompaniyalari, o'zaro sug'urtalash jamiyatlari, hamda o'z-o'zini sug'urtalash fondlarini tashkil etuvchi korxonalar ishtirok etishi mumkin [2].

Taniqli rossiyalik olim N.B. Grishenkonning quyidagi so'zlarini keltirish joizdir: "Sug'urta hozirgi zamon iqtisodiy voqeligining mustaqil va o'ziga xos sohasi bo'lib, uning paydo bo'lish, amal qilish va rivojlanish printsiplari iqtisodiy nazariyalar va qarashlarda o'z aksini topadi" [3].

Rossiyalik tadqiqotchi T.A. Merebashvili o'z tadqiqotlarida quyidagi xulosaga keladi: "sug'urtada tijorat va o'zaro yordam tushunchalarining uyg'unlashuvi shunday xulosa qilishga imkon beradi, ya'ni o'z tabiatiga ko'ra tijoratga asoslangan sug'urta bir vaqtning o'zida o'zaro yordam xususiyatiga ega bo'lishi va o'zaro sug'urta bir vaqtning o'zida tijorat xususiyatlarini ham o'zida mujassamlashtirishi kerak, aks holda, u sug'urta emas" [4].

Sug'urta bozorining rivojlanish nazariyasi muammolari Y.T. Axvlediani,

N.B. Grishchenko, S.V. Ermasov, Y.A. Spletuxin, T.A. Fedorov, A.K. Shixov, V.A. Sherbakov, R.T. Yuldashev, K.R. Makkonnell, S.L. Bryu kabi olimlarning tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan.

A.K. Shixovning fikriga ko'ra, sug'urta bozori bu kutilmagan hodisalar yuzaga kelganda mulkiy qiziqishlari himoyalashiga muhtoj bo'lgan sug'urta qildiruvchilar (sug'urtalangan shaxs, naf oluvchi) hamda mana shu himoyani to'langan sug'urta mukofotlaridan tashkil etilgan sug'urta fondi hisobidan amalga oshiradigan sug'urtalovchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tizimidir [5].

R.T. Yuldashev esa sug'urta bozoriga quyidagicha ta'rif bergan: sug'urta bozori - bu sug'urta himoyasiga bo'lgan jamiyat ehtiyojlarini qondirish jarayonida sug'urta qoplamasini sotib olish va sotish bo'yicha yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimidir [6].

K.R. Makkonnell va S.L. Bryulaming ta'rifiga ko'ra sug'urta bozori – bu sug'urta qildiruvchi va sug'urtalovchining sug'urta xizmatlari bilan bog'liq qiziqishlarini birlashtiruvchi iqtisodiy mexanizmdir [7].

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Methods/Методы).

Ilmiy maqolada globallashtiruv sharoitida mamlakatimiz sug'urta bozorining hozirgi holati va salohiyatini o'rganish hamda undan samarali foydalanish yo'llarini, shuningdek unga ta'sir etuvchi omillarni tadqiq etish, tadqiqot natijalarini tizimlashtirish asosida ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishda induksiya va deduksiya, tizimli va qiyosiy tahlil, grafik tasvirlash va iqtisodiy-statistik usullardan keng foydalanildi.

Olingan natijalar (Results/Результаты).

Olib borilgan tahlillar natijasida umumiy sug'urta tarmog'ining sug'urta bozorida o'rni va yillar kesimidagi o'sish dinamikasi ko'rsatib berilgan. Shu bilan birga, sug'urta bozorining rivojlanishiga to'siq bo'layotgan omillar hamda ularni bartaraf etish yo'llari asoslab berilgan.

Tahlillar (Analysis/Анализ).

O'zbekistonda sug'urta xizmatlari bozorining samaradorligini oshirish yuritmizining makroiqtisodiy barqarorligi va iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishdagi eng muhim tamolardan biri hisoblanadi.

Yurtimizda sug'urta bozorini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar va chora-tadbirlar muayyan darajada, mamlakat sug'urta bozorini rivojlantirishga xizmat qilayotgan bo'lsada, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davom etayotgan sharoitda sug'urta bozorini rivojlantirish borasida aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqish sug'urta munosabatlarini rivojlantirishga va mamlakatda ishlab chiqarish uzluksizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda sug'urta sohasi so'nggi yillarda jadal rivojlanib bormoqda. Yurtimizda sug'urta kompaniyalari soni yildan yilga ortib bormoqda. Bugunga kelib 43 ta sug'urta kompaniyalari faoliyat yuritib kelmoqda, shulardan 35 tasi umumiy sug'urta sohasi 8 tasi hayot sug'urtasi sohasi kompaniyalari hisoblanadi. Quyidagi 1-jadvalda O'zbekiston sug'urta bozorining tuzilishida so'nggi to'rt yil ichidagi o'zgarishlarni ko'rib chiqamiz [8].

1-jadval

O'zbekiston sug'urta bozorining tuzilishi			
Sug'urta bozori tuzilishi	2020	2023	O'zgarish
Sug'urta tashkilotining soni	40	43	+3
shu jumladan hayot sug'urtasi bo'yicha	8	8	0
Sug'urta tashkilotlarda umumiy ustav kapitali (mln so'mda)	1 439 193	2 298 572	+859 379 (+59,7%)
Sug'urta brokerlar soni	5	8	+3
Aktuariylar soni	5	5	0
Sug'urta agentlar soni	8 900	4 736	-4 164 (-46,8%)
To'lovlarni kafolatlash jamg'armasi a'zolari bo'lgan sug'urta tashkilotlari	19	26	+7

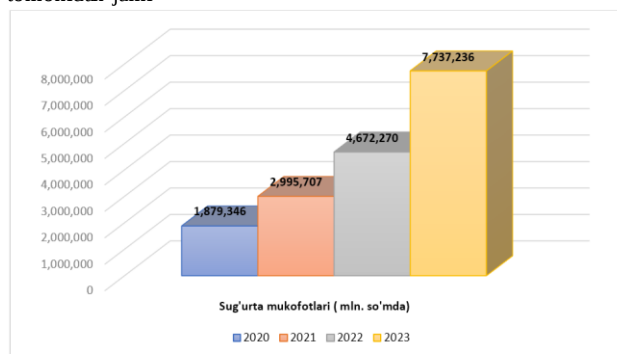
Jadvaldan ko'rishimiz mumkinki, umumiy sug'urta sohasidagi sug'urta kompaniyalari soni oxirgi to'rt yil ichida 3 taga ko'paygan. Sug'urta bozoridagi sug'urta tashkilotlarining umumiy ustav kapitali sezilarli darajada, ya'ni 59,7% ga oshgan. Sug'urta brokerlari soni 3 taga ko'paygan. Sug'urta agentlari soni esa 46,8% ga kamaygan. To'lovlarni kafolatlash jamg'armasi a'zolari bo'lgan sug'urta tashkilotlari soni 7 taga ko'paygan. [9].

Ma'lumki sug'urta kompaniyalarining asosiy daromad manbai bu sug'urta mukofotlari hisoblanadi. O'zbekiston sug'urta bozorida so'nggi to'rt yilga nazar tashlaydigan bo'lsak sezilarli darajadagi o'sish dinamikasiga guvoh bo'lishimiz mumkin.

Yuqoridagi diagrammadan ko'rinib turibdiki umumiy sug'urta sohasidagi yig'ilgan sug'urta mukofotlari hajmi so'nggi to'rt yilda jadal sur'atlarda o'sgan. Bu esa o'z navbatida mamlakatimizda sug'urta xizmatlariga bo'lgan talab yildan yilga jadal o'sib borayotganidan dalolat beradi. 2020-yilda yig'ilgan sug'urta mukofotlari hajmi 1 879 346 mln. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich 59,4% ga o'sib 2 995 707 mln. so'mga yetgan. 2022-yilda esa 56% ga o'sib 4 672 270 mln. so'mga yetgan va 2023-yilda 65,6% lik o'sishga erishib jami 7 737 236 mln. so'mlik sug'urta mukofotlari yig'ilgan. [10].

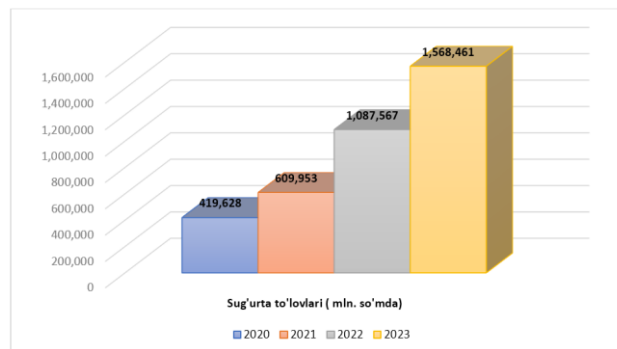
Sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabning oshishi, ushbu xizmatlarga bo'lgan ishonchga bevosita bog'liqdir. Bu esa sug'urta hodisalari bo'yicha sug'urta to'lovlarning vaqtida amalga oshirilishi zarurligini bildiradi. Mamlakatimiz sug'urta bozorida ushbu ko'rsatkich bo'yicha ham so'nggi yillardagi o'sish sur'atlarini kuzatishimiz mumkin.

2020-yilda umumiy sug'urta sohasidagi sug'urta kompaniyalari tomonidan jami

1-rasm. Umumiy sug'urta sohasidagi sug'urta mukofotlari dinamikasi (mln. so'mda).

419 628 mln. so'm sug'urta to'lovlari to'lab berilgan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich 45,4% ga o'sib 609 953 mln. so'mga yetgan. 2022-yilda esa yana 77,5% ga o'sib 1 087 567 mln. so'mga yetgan va 2023-yilda 44,2% ga o'sib 1 568 461 mln. so'mga yetgan. [11].

2-rasm Umumiy sug'urta sohasidagi sug'urta to'lovlari dinamikasi (mln. so'm).

Xulosa (Conclusions/Заключения).

O'tkazilgan tadqiqotlardan shuni xulosa qilish mumkinki, umumiy sug'urta tarmog'i bo'yicha sug'urta bozori o'sish dinamikasiga ega. Ammo sug'urta bozorining imkoniyatlaridan kelib chiqadigan bo'lsak bundan yuqori natijalarga erishish mumkin. O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlantirish chora-tadbirlar majmuasiga quyidagi takliflar kiritildi:

- aholining sug'urta madaniyatini rivojlantirish bo'yicha 3 yillik faol reklama va marketing kompaniyasini o'tkazishni nazarda tutuvchi keng ko'lamli Davlat dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish.

- kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini sug'urta institutiga quyidagilar yordamida faol jalb etish:

- a) kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari vakillarini qiziqtiradigan ishonchli, zamonaviy sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish;

- b) sug'urta xizmatlarining maqsadli marketingini o'tkazish;

- v) sug'urtaning ushbu istiqbolli yo'nalishini rivojlantirish uchun davlat miqyosida rag'batlantiruvchi omillarni joriy etish.

- sug'urta biznesini kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari va aholi kesimida raqamlashtirish bo'yicha kompleks rag'batlantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish hamda mijozlarga xizmat ko'rsatishning asosiy hajmini onlayn rejimga o'tkazish.

- sug'urta kompaniyalari tomonidan sug'urta tashkilotlarining majburiyatlarini bajarishning aniq, tiniq va qat'iy qoidalarini ishlab chiqish, shuningdek, majburiyatlar buzilgan taqdirda sug'urta tashkilotlarining majburiyatlarini qat'iy qoidalar asosida so'zsiz bajarishni nazarda tutuvchi qattiq jazo choralari qo'llash, sug'urta kompaniyalarining mijozlari o'zlarining manfaatlarini himoya qilish bo'yicha murojaatlarini ko'rib chiqishning puxta o'ylangan tartiblarini ishlab chiqish.

- qayta sug'urtalash tizimini rivojlantirish, obligator qayta sug'urtalash tizimini rivojlantirish, kompaniyalarning xalqaro reytinglar olishini rag'batlantirish.

References:

1. Юлдашев Р.Т. Очерки теории страхования: ретроспективный анализ развития. - М.: Анкил, 2015. С. 89
2. Юлдашев Р.Т. Очерки теории страхования: ретроспективный анализ развития. - М.: Анкил, 2015. С. 93
3. Грищенко Н.Б. Понятие страхового фонда в современной рыночной экономике. Страховое дело. 2012. №11.
4. Меребашвили Т.А. Правовые проблемы взаимного страхования ответственности судовладельцев. - СПб.:Издательский дом С.-Петербург.гос.ун-та, 2014 г. С.17
5. А.К. Шихов. Страхование: учебник / Под ред. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2019.
6. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес. Словарь-справочник. М.: Анкил, 2015. С. 832.
7. К.Р. МакКоннелл, С.Л. Брю. Развитие коммерческого страхования в постцентрализованной экономике: методология и практика. Диссертация на соискание Д.Э.Н. – Екатеринбург, 2017
8. Helfcr R.T. What Deposit Insurance Can and Can not Do. Finance and Development. Vol. 128. 2019
9. Baratova, D., & Olmosova, M. (2023). Sug'urtalovchilarning investitsion faoliyatini baholashda xitoy tajribasi. Страховой рынок Узбекистана, 1(4), 35–38. https://doi.org/10.55439/INS/vol1_iss4/67
10. Қўлдошев, Қ. (2023). Ўзбекистон сугурта бозори: ривожланиш йўналишлари ва муаммолар. Страховой рынок Узбекистана, 1(4), 1–4. https://doi.org/10.55439/INS/vol1_iss4/55
11. Баратова, Д. (2024). Хаёт сугуртасининг аҳоли ижтимоий ҳимоясини таъминлашдаги ўрни. Страховой рынок Узбекистана, 1(7), 14–16. https://doi.org/10.55439/INS/vol1_iss7/111..